

**YAZILIŞININ 600. YILINDA BİR KUTLU DOĞUM ŞAHESERİ
ULUSLARARASI MEVLİD SEMPOZYUMU**

**TÜRKİYE
DİYANET VAKFI
YAYINLARI**

Bir Kutlu Doğum Şaheseri

MEVLİD ve
SÜLEYMAN ÇELEBİ

Editörler

Bilal Kemikli

Osman Çetin

Mevlid ve Süleyman Çelebi

Bilal Kemikli-Osman Çetin

Yayın No: 476

Sempozyum ve Paneller Serisi : 45

ISBN 978-975-389-649-8

10.06.Y.0005.476

Yayıncı Sertifika No: 15402

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

1. Baskı, Eylül 2010, Ankara 1.000 Adet

İLK SAY Kurulu'nun 09.02.2010 tarih ve 2/5 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 16.02.2010 tarih ve 1333 /16 sayılı kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin dizgi, fotomekanik, ofset ve cilt tesislerinde hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks:0 312 354 91 32

web: www.diyantevakfiyayin.com.tr.

e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

MEVLİD DİNDARLIĞI-BURSA ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Abdurrahman KURT
Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, Bursa

Mehmet YANMIŞ
Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

GİRİŞ

Bugün Türkçede *Mevlid* denilince, daha çok Hz. Peygamberin doğumu vesilesiyle Süleyman Çelebi (1351-1422) tarafından 1409'da yazılan ve kaside ya da ilahi formatında okunan şiir akla gelir. Daha genel anlamda *Mevlid*, dinî ve toplumsal önemli günlerde, katılanlara çeşitli yiyecek ve içecekler dağıtılarak, Hz. Peygamberin hayat hikâyesini anlatan şiir ve ilâhiler söylenmesi, Kur'an okunmasıdır.

Gerçekte Hz. Peygamber'in doğum yıldönümü dolayısıyla, genellikle rebîü'l-evvel ayının on ikinci gecesinde düzenlenen *Mevlid* geleneği, Hz. Peygamber'e duyulan saygının yüce bir ifadesi olarak ilk dönemlerde mevcut olmayıp sonraki dönemlerde ortaya çıkan bir uygulamadır. İslam bilginlerinin bir bölümü tarafından bidat sayılmasına rağmen, hiç değilse teoride bidat-i hasene olarak meşrulaştırılmıştır.¹

İslam dünyasında on üçüncü asrın başlarından itibaren *Mevlid*ler yazılmaya başlamıştır. Türkçe okunan *Mevlid*ler içerisinde en çok tutulana 15. yüzyılın başlarında Süleyman Çelebi tarafından yazılan *Mevlid* olmuştur. Bursa Ulu Camii'nde imamlık yaparken karşılaştığı bir olay neticesinde Süleyman Çelebi'nin *Mevlidi* yazdığı anlatılır. Orijinali mevcut olmadığından kaç beyit olduğu tam bilinmiyor. Özellikle Vefat Bahri, Güvercin, Geyik, Kesik baş, Deve Hikâyeleri ile Hz. Fatma'nın

¹ Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Dergah Yayınları, İst. 1999, s. 148.

vefatı gibi ilâvelerle *Mevlid*in aslından olmayan birçok bölüm sonradan eklenmiştir.²

Hem menkıbevi bir olay sebebiyle yazılışından hem de bünyesine eklenen türlerin niteliğinden anlaşılacağı üzere *Mevlid*, “halk dinî” şeklinde kategorize edilen, içeriği ve çerçevesi nasslardan hareketle değil fakat en genel anlamda kültüre uyarlı olarak belirlenen ve biçimlenen dinsellik türüyle yakından bağlantılıdır. Zira coşkulu bir dile sahip olan bu kitapçıkta, kendine sözlü gelenek içinde bir yaşama alanı üretebilen ya da ulemanın onaylamadığı halk kitaplarında yer bulabilen *bağdaştırmacı* (syncretic) dokular da bulunmaktadır.

Genellikle “halk dindarlığı” ya da “popüler dindarlık” adını alan dindarlık biçimi, dinin temel kaynakları yerine, çoğu zaman eski uygarlık ve pagan dinlerine dayanır. Ancak bu dinsellik türünde halk inançlarıyla ilgili örneklerin yanında kitabî ve normatif nitelikli ulema tarafından temsil edilen ve “yüksek din” olarak kavramlaştırılabilecek tarihsel İslam’ın zengin öğelerinin de yer aldığı görülür. “Halk dinî” bağdaştırmacı (syncretic) ve uyarlamacı (accommodationist) iken, “yüksek din” kitabî, püriten, normatif ve özcüdür (essentialist). Özcü bir anlayışla dinî değerlendiren “yüksek din” anlayışı, İslam’ın tarihsel ve kültürel bağlamlarda sergilediği söylem ve pratik çeşitliliğini gözden kaçırmaz. Buna bağlı olarak pek çok yerel pratiğin temel İslamî esaslara uymadığı gerekçesiyle İslam dışı, yanlış ve sapkın olduğunu -bu pratikleri İslam adına hayata geçirenlere rağmen- ileri sürer. Türbe ve yatacılar ziyaretleri, evliyalara meyiletme, adak adama, ağaçlara çaput bağlama hatta kandil kutlamaları ve *Mevlid* törenleri, püriten bir dinselliğin savunucuları ve temsilcileri açısından, ‘orijinal’ İslam’da bulunmadığı iddiasıyla, kabul edilemezdir.³

Kültürler birbirleriyle karşılaşmaları sonucunda karşılıklı olarak etkileşime girerler ve kendi bünyelerine uyum sağlayabilecek motifleri kaçınılmaz olarak kendilerine çekerler. İşte senkretik yapılar böyle bir süreçte ortaya çıkarlar. Dinsel bağdaştırmacılık da denilen senkretizm, farklı inanç sistemlerinin etkileşime girerek karışması sonucunda yeni inanç öğelerinin ya da örüntülerinin ortaya çıkması olarak tanımlanabilir. Esasında her yeni din kendisinden önceki dinsel

² Zorluoğlu, S.T., *Tam Mevliâi Şerif*, İkbâl Yay. İst. 1937; Tavaslı, Yusuf, *Günümüzde Okunan Mevlid-i Şerif*, Tavaslı Yay. İst.

³ Atay, Tayfun, *Din Hayattan Çıkar, Antropolojik Denemeler*, İletişim Yayınları, İst. 2004, s. 31-32, 107.

inançlardan, pratiklerden ve efsanelerden pek çok unsuru bünyesinde barındırır.⁴

Durum böyle olunca senkretik yapılar olduğu gerekçesiyle, bir zihniyet olarak İslam'ın, ağırlıklı olarak fıkha indirgenmesi ve halk dinsel uygulamalarının reddedilmesi tavrı, kültürün ve kültürle ilgili her şeyin dışlanmasına yol açar.⁵ Oysa bu pratikler kendilerini 'Müslüman' olarak kayıtlandıran geniş halk kesimlerinin kafasında 'yaşayan' İslam'ın ayrılmaz öğeleridir.⁶

Mevlid özelinde konuştuğumuzda, onun İslamîliği daha belirgindir. Bu şiir, asırlara hükmederek günümüze kadar ulaşan bir gelenektir. İçeriğine baktığımızda, onun sadece bir şiir, bir melodi değil fakat dinî hayatın bizatihi kendisi olduğunu teşhis edebiliriz. Anadolu İslam'ının halk İslamı çerçevesinde *Mevlid*'de, *Muhammediye*'lerde, *Mızraklı İlmihal*'de, *Delail-i Hayrat*'da, *Müzekki'n-Nüfus* ve benzerlerinde bütün canlılığıyla görülebileceğini söyleyebiliriz.

Mevlid ve onun vesilesiyle gerçekleştirilen dinî törenlerin sosyolojik boyutları dikkat çekicidir. O, içerisinde barındırdığı mitolojik unsurlar ve ritüel yönü itibariyle de önemli toplumsal işlevlere sahiptir.

A. HİRİSTİYANLIK-MEVLİD İLİŞKİSİNİN MİTOLOJİK BAĞLAMI

Mircae Eliade mitolojiyi eski halklara ait öykülerin ve masalsı anlatımların bilimsel incelenmesi olarak kabul eder.⁷ Malinowski'ye göre, "Mit ne bir simge ne bir hikâyedir. O, gerçekliğin başka bir şekilde anlatımıdır. Mit inancı ifade eder. Onu derinleştirir ve korur, ahlâkı korur ve ona güç verir. Toplumsal bağlanmayı kolaylaştırır".⁸

Mevlid metninde yer yer mitolojik ve Hıristiyanî unsurların varlığı bir gerçektir. İşlenen konular ve bu konuların işleniş şekli aradaki bağı açıkça ortaya koyar. *Mevlid*le ilgili alan araştırması yapan antropolog N. Lindisfarne, *Mevlid*'de anlatılan Hz. Peygamberin doğumu ile Hz. İsa'nın mucizevî doğumu arasında bağlantı kurarak, Matta İncilindeki

⁴ Atay, *age*, s. 109.

⁵ Subaşı, Necdet, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yay. İst. 2004, s. 90.

⁶ Atay, *age*, s. 32.

⁷ Eliade, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, Çev. Sema Rıfat, Om Yay. İst. 1993, s. 23.

⁸ Malinowski, Bronislaw, *Büyük, Bilim ve Din*, Çev. Saadet Özkal, Kabcacı Yay. İst. 2000, s. 99.

çoşkulu şiirsel anlatım ile *Mevlidin* şiirselliği arasındaki benzerliğe dikkat çeker.⁹ *Mevlidlerin* temel konusu olan doğum ve doğum zamanındaki olaylar, miraç ve mitolojilerin özelliklerinden olan çoşkulu anlatım, onun mitoloji ve Hıristiyanlık bağlamında ele alınmasına yol açmıştır.

Hz. Muhammed'in doğar doğmaz göklere çıkması, secde etmesi ve ümmeti için dua etmesi, meleklerin saf saf kendinî ziyarete gelmesi ve benzerleri siyer kitaplarında çok kabul görmese de *Mevlidlerin* gözde konuları arasındadır. Bilindiği gibi Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, doğar doğmaz konuşması Müslümanların da genel olarak kabul ettiği mucizelerdendir. *Mevlidlerde* doğumdaki mucizevî olaylara şiddetli vurgu yapılarak aynı topraklar üzerinde yaşadıkları Hıristiyanlara Hz. Peygamberin doğumu yönüyle de âdeta Hz. İsa'dan aşağı olmadığı gösterilmek isteniyor gibidir. Lindisfarne'e göre bu anlatım, Hıristiyan görüşünün İslam'a dönüşmüş bir halidir.¹⁰

Bu bağlamda incelenmesi gereken diğer bir husus, *Mevlidlerle* mitolojilerin ortaya çıkışında görülen paralelliklerdir. Mitolojilerin ortaya çıkışı ile *Mevlidin* yazılışı arasında bir bağ kurulabilir.

Mitolojiler toplumların buhranlı dönemlerinde ortaya çıkar ve toplumun ortak bir ilke ve ülkü etrafında toplanmalarını sağlar. Buna göre İslam dünyasında *Mevlidlerin* ortaya çıkışı ile toplumsal ve siyasal olaylar arasında bir bağ kurulabilir. Çelebi'nin *Mevlidin*'in adı kurtuluş vesilesi anlamına gelen *Veiletü'n-Necât*'tır. Gerçekten de Haçlı seferlerinden çok geçmeden baş gösteren Moğol baskısının artması Ortadoğu ve Anadolu'da toplumsal gerilimi zirveye çıkarmıştır. Karanlığın en yoğun olduğu an, sabaha en yakın olan andır. İşte Süleyman Çelebi'nin *Mevlidin*'in ortaya çıkışı ve bu kadar popüler oluşu, Anadolu'da yaşanan fetret dönemi ile diğer sosyal ve siyasal karışıklıklarla ilişkilendirilebilir. Osmanlıda fetret dönemine kadar yaygın bir *Mevlid* âdeti olmadığı halde Ankara savaşı (1402) sonrası dağılan siyasi ve sosyal düzen içerisinde yazılan *Mevlid*, hızla halk arasında yayılmaya başlamış ve zamanla popüler bir görünüm almıştır. Cami kürsüsünde bir vaizin vaaz ederken "Peygamberler arasında ayırım yapmayız" (Bakara, 2/258) ayetini "Hz İsa ile Hz. Muhammed arasında bir fark yoktur" tarzındaki yorumunun, *Mevlid*'in yazılmasında

⁹ Bkz. Lindisfarne, Nancy, *Elhamdülillah Laikiz*, Çev. Selda Somuncuoğlu, İletişim Yay. İst. 2002, s. 242.

¹⁰ Lindisfarne, *age*, s. 242.

etkili olduğu nakledilse bile, Anadolu'da dağılan sosyal ve siyasal birliği Allah ve Peygamber sevgisi etrafında yeniden sağlama düşüncesinin öncelikli etkisinin bulunduğu muhakkaktır.¹¹ Bu yüzden *Mevlid*, Osmanlı'nın bunalımlı dönemlerinde Mevlâna, Yunus Emre, Nesimi, Âşık Paşa gibi âşık ve düşünürlerin eserleri ile beraber Osmanlı vahdetini hazırlayan ve sağlamlaştıran, halkı kenetleyen eserlerin başında gelir.¹²

B. BİR RİTÜEL OLARAK MEVLİD

Mevlid vesilesiyle düzenlenen törenler, bir ritüel atmosferi içinde dinî inançları canlandırıp yoğunluk kazandırmasının yanında sosyal ve siyasal birliği pekiştirici bir işleve sahiptir. Zira sosyolojik açıdan, ritüel ve dinî merasimler kültürel değerleri şifreleyen ve yansıtan hakiki sosyal diller olarak algılanır. Her şeyden önce ritüel, kolektif olarak yürütülmesi ve tecrübe edilmesi dolayısıyla kendisine yoğun değer yüklenen bir gösteridir. Bu bir noktaya odaklanmış toplu manzara, katılımcılara ritüel ve içeriğinin gerçekliği ile geçerliliğini hatırlatır. Gerek siyasi ve gerekse dinî mitingler, bir hafi zikir halkasındaki grup sessizliğinde ve bir oyun öncesi takım oyuncularının galibiyet yemini amacıyla bir araya toplanmalarında olduğu gibi, bu ilkenin gücünü gösterirler.

Durkheimcılara göre, bir ayinin anlamlılığını gösteren önemli bir unsur, onun kolektif doğasının bireysel, hususi tecrübenin sınırlarını aşan bir bilinç hâlini yaratma biçimidir. Toplantı zamanı, sıradan ve dağınık çalışma vaktinin aksine yoğunlaşmış andır. Ritüel zamanı, yoğunlaşmamış, ritüel dışı vaktin yapmadığı tarzda, dinî inancı makul ve gerçek gösterir.¹³

Sosyolog Durkheim için ritüel anının en önemli işlevi, toplumun kendi temellerini yenilemek, inançlarının "canlılığını" yeniden sağlamaktır. Ritüel ve dinî törenler, kutsal ile kurulan temasın verimliliğini artırmaktaydı. Ancak Durkheim'a göre ritüelin gerçek işlevi, grup kimliğini yeniden üretmektir. Bu kimlik, yalnızca müşahhas dinî sembol ve eylemlerle *nesnelleşmek* (objectivization) suretiyle dışa yansiyabilmekteydi. Durkheim ayrıca, ritüellerin hiçbir gerçeğe tekabül

¹¹ Hatiboğlu, İbrahim, "Hadis Arka Plânı ve Kaynakları Açısından Vesiletü'n-Necât", *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007, s. 96.

¹² Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Sır Yay. Bursa 2001, s. 39.

¹³ Paden, William, *Kutsalın Yorumu*, çev. Abdurrahman Kurt, Sentez Yay., Bursa, 2008, s.52.

etmediği tarzındaki rasyonalist görüşe karşı çıkararak, kabilenin kendilik duygusunu ve sembollerine bağlılığını bizatihi tazelemesi nedeniyle ayinin aslında gerçek bir işlevinin olduğunu ileri sürdü. Ritüel anında her "fert, hayatının neşet ettiği kaynağa tekrar dalar" ve bunun sonucunda yeniden enerji kazanır. Böylece yeniden şarz olan fertler, aslında toplumlarına enerji kazandırmış olurlar. Durkheim bunu "Toplum ancak bir araya toplanmakla sahip olduğu kendilik duygusunu yeniden canlandırabilir" diye ifade eder.¹⁴

Bir ritüel ya da dinî tören, grubun ideal bir biçimde kendisini tecrübe etmesini sağlar. Her toplumun, topluluğun en iyi doğasını sergilediği ve grup bağlarını pekiştirdiği başlıca vesileleri vardır. Bu, başta *Mevlid*ler olmak üzere, ziyafetler, cenaze törenleri, Cuma ve Bayram namazları, akrabaları ya da atalara ait mekânları ziyaretler, ortak dinî dramalar gibi gelenekler vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Yakın geçmişte Sovyetlerin birkaç Müslüman toplumunda *Mevlid* törenlerinin, din, toplum ya da grup kimliklerinin sürdürülmesinde önemli işlev gördüğünü biliyoruz. Ağırlıklı olarak dinî baskılardan kaynaklanan sebeplerle dinden uzak yaşayan bu ülke halkları arasında Müslüman kimliklerinin canlı kalmasını sağlayan bazı uygulamalar vardı. Bunun en önde geleni, Osmanlıca yazılmış olan *Mevlid*lerdi.¹⁵ Dinî duyguların en yoğun biçimde sahnelendiği *Mevlid* törenleri, kargaşa ve düzensizliğin hâkim olduğu Osmanlı toplumunda bir "millet kimliği"nin yeniden üretildiği anlardı.

Keza ritüel ya da yoğunlaşmış dinî törenler, fertlerin sabit sosyal rollerini aştıkları ve bir eşitlik duygusunu tecrübe ettikleri bir alan sunar. *Liminality* (eşiklik)*, fertlerin kazanılmış statülerden sıyrılarak, eşit bir tarzda bir araya geldikleri durumları, zamanları ve yerleri tasvir etmek için kullanılan bir terimdir. Burada, sosyal hiyerarşinin dışında, yeni bir dostluk kurulumu, yeni bir sosyalite imajı gerçekleşir. Toplum, insanların "Ruh"ta buluştuğu yerde, ırksal, politik, ekonomik ya da

¹⁴ Paden, *age*, s. 52.

¹⁵ *Vesiletü'n-Necat*'ın Kırım ve Gürcistan'daki konumu için bkz, Gafarov, Rahim, "Günümüz Kırım'ında Mevlid", *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, s. 388-392; Ateşoğlu, Kemal, "Gürcistan'da (Acara-Batum'da) *Mevlid* Geleneği'nin Önemi, İslam'ı Koruma ve Yaşatma Açısından Rolü", *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, s. 393-395.

* Bir toplumsal statüden diğerine geçerken, iki toplumsal statü arasındaki eşikte, statüsüz ve belirsiz kalmak, eşiksellik anlamına gelir. Liminal (eşikteki) varlıklar, iki toplumsal statü arasında hiçlik ve yokluğu yaşarlar.

cinsiyet ayrımlarını aşarak kendisinin yeni bir versiyonunu ortaya koyar. Mekke'de hac yapan milyonlarca Müslüman'ın bu vahdeti tecrübe emesi gibi benzeri bir durum, kendi çapında *Mevlid* törenlerinde de gerçekleşebilir.¹⁶

C. MEVLİD DİNDARLIĞI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bildiriye Bursa'nın çeşitli mahallelerinde *Mevlid* törenlerine katılan 20 yaş üstü kimselerin dindarlık anlayışlarını tespit etmeye çalıştık. Dinî sosyalleşmelerinin yeterince gelişmediği varsayılan 20 yaş altı gençler araştırmaya dahil edilmemiştir.

Araştırma yaptığımız süreçte *Mevlid* okutma açısından çok da verimli bir süreç olmasa da 13 *Mevlide* davet edildik. Eylül- Ocak dönemi özellikle Hacı *Mevlid*lerinin yaygın olduğu bir dönemdi. Ama *Mevlid* okutma veya takipçiler için *Mevlid* türünün önemini düşünerek başka tür *Mevlid*lere de gitmek gerekti. Gidilen *Mevlid*lerden 3'ü ölüm, 2'si sünnet münasebetiyle yapılmıştır. 1'i düğün, 2'si yeni eve taşınma, 1'i adak, 2'si beşik, 2'si hacı *Mevlid*idir. Gidilecek *Mevlid*in sahiplerinin Bursa'nın yerlisi ya da en azından uzun süre Bursa'da oturuyor olmasına dikkat etmeye çalıştık. Merasim sahiplerini ve bu şahısların oturdukları semti buna göre seçmeye önem verdik. Bademli, Yeşilyayla, Güzelyalı, Etibank, İhsaniye, Pınarbaşı, Kapalı Çarşı çevresi anket yaptığımız mahallelerdir.

D. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN MEVLİD

1. Cinsiyet ve *Mevlid* İlişkisi

Birçok toplumda dinî açıdan önemli kabul edilen gün ve geceler ile doğum, düğün, sünnet, cenaze, ölüm yıl dönümleri ve eve taşınma gibi hayatın geçiş dönemleri, dinsel kutlamalara sahne olur

Halk dindarlığı içinde dinî hareketlilik ve canlılığın odak noktalarından olan *Mevlide* daha çok kadınların rağbet ettiği görülür.¹⁷ Bu araştırmaya katılanların yüzde 68'i kadın, yüzde 32'si erkektir (Tablo1).

Kadınlardan yüzde 78,7'si *Mevlid* törenlerine katıldığını belirtirken yüzde 14,2'si katılmadığını söylemiştir. Erkeklerin yüzde 71,2'si *Mevlid* törenlerine katılırken, 19,2'si katılmamaktadır.

¹⁶ Paden, *age*, s.53.

¹⁷ Lindisfarne, *age*, s. 232; Yılmaz, Fatma, *Din Eğitimi Işığında Kadınlar Arasında Yaşayan Hurafeler*, Cihan Yay. İst. 2008, s. 17.

Kadınlar erkeklere oranla *Mevliden* daha fazla manevi bir haz alıp dinî yoğunluk yaşamaktadırlar. *Mevlid dinlediğimde manevi bir haz alırım ve dinî duygularımı yenilenmiş hissederim* maddesinde de anlamlı bir fark olmamakla birlikte kadınlar yüzde 88, erkekler ise yüzde 69 oranında bu soruya olumlu karşılık vermişlerdir (Tablo 3). Bu sonuçlar kadınların *Mevlide* ilgisinin erkeklerden fazla olduğunu gösteriyor.

2. Cinsiyet-Mevlidhan İlişkisi

Mevlid okuyan *Mevlidhan*ların cinsiyetlerini öğrenmek amacıyla sorduğumuz "*Katıldığım Mevlidler de Mevlid okuyan şahıslar genellikle hemcinslerimdir*" maddesinde cinsiyet açısından anlamlı bir fark tespit edilmemekle birlikte kadınların yüzde 69'u, katıldığı *Mevlidin* kadın *Mevlidhan*lar tarafından okunduğunu belirtirken, yüzde 27'si bu soruya katılmadığını, yüzde 4'ü de kararsız kaldığını söylemiştir. Demek ki kadınların yaklaşık yüzde 30'u aynı zamanda erkeklerle de *Mevlid* dinlediğini belirtmiştir. Erkeklerin yüzde 92,3'ü ise erkek *Mevlidhan*ları dinlerken, yüzde 7,7'si (4 kişi) ise kadın *Mevlidhan*ları da dinlediğini belirtmiştir (Tablo 4). Özellikle sünnet, cenaze ya da askere uğurlama *Mevlid*lerinde çok az sayıda erkeğin kadın *Mevlidhan*ları da dinlediği anlaşılmaktadır.

3. Eğitim-Mevlid İlişkisi

Mevlid merasimlerine katılma ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde, eğitim düzeyine göre *Mevlide* katılma oranlarının değiştiği ve bu değişimin anlamlı bir fark içermediği görülmektedir. Yine de eğitim düzeyi düştükçe *Mevlide* katılım arasında düzenli olarak bir artış 349edyana geldiği görülmektedir. *Mevlide* katılım en yüksek oranda yüzde 86,3 ile ilköğretim mezunları arasında gerçekleşirken, bunu yüzde 70,5 ile lise ve yüzde 66,1 ile yüksek öğretim mezunları izlemektedir. Yine de katılımcılar arasında lise ve yüksek öğrenim düzeyinde eğitim almış olanların oranı azımsanmayacak düzeydedir (Tablo 5).

4. Eğitim Düzeyi-Mevlidhan İlişkisi

Mevlidinîzi okuyan ya da katıldığınız *Mevlid*'de *Mevlidhan*'ın eğitim düzeyi ile ilgili soruya verilen cevaplarda anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre kadınların *Mevlid*lerini en yüksek oranda

okuyanlar yüzde 35,4 ile -Kur'an Kursu bitirmiş ya da hiç din eğitimi almamış- halk hocaları iken, erkeklerin katıldığı *Mevlid*leri en yüksek oranda okuyanlar ise yüzde 40,4 ile imam hatip mezunlarıdır. Erkeklerin katıldığı *Mevlid*lerin yüzde 15,4'ünü de halk hocaları okumaktadır.

Yaptığımız görüşmelerde çok az sayıda bayan din görevlisinin *Mevlid* okuduğunu tespit ettik. Bayan Kur'an Kursu hocaları *Mevlid* okuma ve okutmaya sıcak bakmıyor.

Erkek din görevlilerinde ise *Mevlid* okuma ya da okutmaya sıcak bakmayanların sayısı çok az görünüyor. Okul yıllarında *Mevlide* karşı olan bazı görevliler meslek hayatlarında çevrenin baskı veya teşvikleri ile *Mevlid* okumaya başlamışlar. Bayan din görevlilerinden bu beklenti hem azdır hem de bayan görevlilerin çoğu, tek maaşlı çalışan erkek görevlilere göre daha az ekonomik kaygı yaşıyor olabilirler.

D- *Mevlid*-Meslek İlişkisi

Kişilerin meslekleri ile *Mevlid* dinleme arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. *Mevlide* yüzde 44 ile en çok ev hanımları ilgi gösterirken, onları yüzde 36,7 ile kamu görevlileri takip etmektedir. En düşük oran yüzde 15,1 ile özel sektör çalışanlarındadır (Tablo 7). Ev hanımlarında görülen oran yüksekliği kadınların halk dindarlığına yatkınlığının yanında, *Mevlid* programlarını bir sosyal etkinlik aracı görmelerine ve eğitim düzeylerinin düşüklüğüne bağlanabilir (yüzde 82'si ilköğretim mezunu).

Bu araştırmada ekonomik durum açısından *Mevlide* katılımında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

E- DİNDARLIK-MEVLİDE KATILIM İLİŞKİSİ

Mevlid dinleyenlerin dindarlık düzeylerini tespit edebilmek amacıyla, inanç, ibadet, etki ve hurafelere bağlılıklarını sorgulayama yönelik birkaç soru yönelttik.

1. Dinî İnanç

Allah, Peygamber, Kur'an ve 350hrete inanmaya ilişkin sorularda katılımcılar yüzde 98'ler oranında olumlu cevap vermişlerdir (Tablo 8,9,10).

2. İbadetleri İfa Etme

Mevlide düzenli katılanların yaklaşık yüzde 90 oranında namazlarını kılıp oruçlarını tuttukları gözlenmiştir (Tablo 11, 12).

3. Nazara İnanma ve Hurafelere Bağlılık

Katılımcıların hurafelerle ilişkilerini tespit amacıyla kendilerine nazara inanma, nazar boncuğu kullanma ve fal ile ilgili sorular sorduk.

a) Nazara İnanma

Burada öncelikle bir hususu belirtmemiz gerekir. Nazara inanma, İslam dininde bir hurafe değil, güçlü bir dinî inançtır. Katılımcıların hurafelere yönelik tutumlarının nazarla ilişkilendirilip ilişkilendirilmediğini tespit etmek amacıyla bu soruyu kendilerine yönelttik. Ancak katılımcılar açısından nazarla hurafeler arasında bir bağlantıyı destekleyecek bir bulguya rastlanmadığı gibi, onların çoğunlukla hurafeden uzak oldukları görülmüştür.

Mevlide katılanların, iki kararsız ve bir karşı çıkanın dışında neredeyse tamamı nazara inanmaktadır (Tablo 13).

Kadınların yüzde 95,6'sı, erkeklerin ise yüzde 90,4'ü nazara inanmaktadır (Tablo 14).

b) Nazar Boncuğu Kullanma

Halk dininin özelliklerinden olan *Nazardan korunmak amacıyla nazar boncuğu kullanırım* sorusunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre kadınların yüzde 64,6'sı, erkeklerin ise 86,5'i nazar boncuğu kullanmamaktadır. Nazar boncuğu kullanımı kadınlarda yüzde 28,3, erkeklerde ise sadece 5,8'dir (Tablo 15). Bu durum, araştırma alanımız içerisinde nazar boncuğu kullanımının kadınlarda azınlıkta kaldığının, erkeklerde ise çok daha düşük olduğunun belirtisidir. Bu sonuç, *Mevlid* törenlerinin halk dinîyle ilişkisinin sorgulanmasına yol açacak niteliktedir.

c) Fal Baktırma

Kadınların yüzde 78,8'i, erkeklerin ise yüzde 96,1'i fal baktırmadığını söylemiştir. Buna mukabil kadınların yüzde 13,3'ü, erkeklerin ise 3,8'i fal baktırmaktadır. (Tablo 16) Bu sonuçlarda

erkeklerin kadınlara göre halk din anlayışından daha uzak olduğu dikkat çekmektedir.

4. *Mevlidin Sosyal İşlevlerine İnanma*

Yukarıda geçtiği üzere, ritüel, fertlerin sabit sosyal rollerini aştıkları ve bir eşitlik duygusunu tecrübe ettikleri bir alan sunar. Burada, sosyal hiyerarşinin dışında, yeni bir dostluk kurulur, yeni bir sosyalite imajı gerçekleşir. Özellikle birçok kadın için *Mevlidler* sosyalleşme vasıtasıdır.¹⁸

Kadınların yüzde 51,4'ü, erkeklerin yüzde 21,1'i *Mevlid okutarak aile içi problemlerin çözüleceğine, ticari işlerin yoluna gireceğine ve diğer sıkıntılarımlarımın azalacağına inanmaktadır* (Tablo 18).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Mevlid okutma sebepleri arasında geleneği izlemek, dinî duyguları yoğunlaştırma isteği, geleneğin baskıya dönüşmesi, alternatifsizlik vb maddeler sıralanabilir. Yaptığımız araştırmada, *Mevlidin* toplumun çok geniş kesimlerini toplayabilme özelliğinin öne çıktığını gördük. Dinî, siyasi, ideolojik farklı kimlikten insanlar özellikle cenaze, sünnet, köy hayrı, beşik *Mevlidi* gibi programlarda bir araya gelebiliyor.

Bursa'da *Mevlid* törenlerinin, ister Hz. Peygamber için olsun ister geçiş dönemleri için, bu toplumun müşterek bir kutlama biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak içkilerin içildiği sünnet düğünlerinden hemen sonra ayrıca *Mevlid* okutma ya da yakınının cenaze namazını bile kılmayıp yedinci, kırkıncı gün veya ölüm yıldönümü *Mevlidinî* okutma, *Mevlidin* dinî içeriğinin, bir kısım insanımız için 'acaba ne kadar önemlidir?' sorusunu gündeme getiriyor. Fakat toplumun geniş bir kesimi, müşterek his ve düşüncelerini yenileme ve ilan etme güdüsüyle *Mevlid* okutmaya devam ediyor. Zira *Mevlid* törenleri, toplumun müşterek his ve düşüncelerine hitap ediyor onu birleştiriyor, dindarca yaşamayan kimselerin din ile bağ kurmasını sağlıyor.

Mevlidle ilgili bir çalışmada gözden kaçmaması gereken bazı temel noktalar vardır. İster Türkiye geneli ister Bursa özelinde olsun, *Mevlid* törenleri genel bir bakışla incelenmemelidir. İnsanların ölünün

¹⁸ Lindisfarne, *age*, s. 261.

arkasından yapılan *Mevlid* ile düğünlerde yapılan *Mevlide* bakışları çok farklıdır. Yine Bursa'da sünnet merasiminde yapılan *Mevlid* ile adak için yapılanın farklı görüldüğü baştan bilinmelidir. Birçok aile çocuklarının sünnetinde çalgılı eğlencelerin yanında *Mevlid* de okutmaktadır.

Dikkat çekilmesi gereken bir konu da *Mevlid*'in ilk ortaya çıkışı, "Kutlu Doğum" münasebetiyle yapılan kutlamalar şeklinde olduğudur. *Mevlid* törenlerinin "geçiş dönemlerinde" bir kutlama şekli olarak ortaya çıkışının, Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleştiğini düşünmekteyiz. Özellikle ölüm *Mevlid*'leri son dönemlerde görülen bir uygulama olmalıdır.

Her şeye karşın içerisinde yaşadığımız bu toplumda *Mevlid* geleneği yaklaşık sekiz asırdan beri devam etmektedir. Günümüzde *Mevlid*, geniş bir halk kitlesi tarafından gelenek olarak ya da dinî duygularla her türlü programda okutuluyor. Halkın bu kadar rağbet ettiği bir şiirin elbette topluma bir kısım etkileri olacaktır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

✓ Araştırmamız esnasında özellikle dindarca bir yaşamı olmayan insanlar için *Mevlid*'in din ile aralarında bir köprü olduğunu gözlemledik.

✓ Geçiş dönemi *Mevlid* törenleri dinî sosyalleşme için önemli bir alternatif alan sunmaktadır. Seküler uygulamaların yanında alternatif *Mevlid* törenleri, dinî yasakladığı fiilleri engelleyici bir işleve sahip olabilir.

✓ *Mevlid* törenleri, dinî hayatın canlı tutulması için önemlidir. *Mevlid* ve okunan Kur'anlar, ilahiler, eğitim düzeyine göre, dinleyenlerde manevi bir heyecan uyandırır.

Bunların yanında *Mevlid*'le ilgili şu sorunlara da işaret edilebilir:

Halk tabakasında özellikle cenaze *Mevlid*'lerinde, *Mevlid* okutmanın ölüye ve geride kalanlara bağışlanma sağlayacağına ilişkin kuvvetli bir inanç vardır. Bazı insanların cenaze *Mevlid*'ini, Kur'an'ın okunmasından daha önemli kabul ettiklerini gözlemiş bulunuyoruz.

✓ *Mevlid*hanlar açısından *Mevlid*, bir ticaret aracına dönüşme riskini taşımaktadır. *Mevlid* okutmanın maliyetinin arttığı günümüzde bu konu bazı *Mevlid*hanlar arasında rekabete yol açmaktadır.

✓ Bazen *Mevlid* törenleri dedikodu meclisine dönüşebilmektedir.

✓ Ücretle *Mevlid* okutarak ya da sırf *Mevlid* dinleyerek üzerlerindeki manevi yükü attıklarını düşünen Müslümanlar

olabilmektedir. *Mevlid* okutmayı kendilerinin dindarlığına delil gösteren insanlar var.

Bursa kültüründe *Mevlid* köklü bir yere sahiptir. Tarihten gelen ve toplumda farklı siyasi-dinî görüşteki insanların geçiş törenlerinde yaptıkları bu merasimler sadece fikhî açıdan tartışılmaz. *Mevlide* bid'at demek, uygulamadaki bazı yanlışları ortaya koymak problemi çözümüyor. Halk bunu dinî bir gelenek olarak algılıyor. *Mevlid* okutmayı dindarlığın üst sınırlarında gören kimseler için *Mevlid* din ile bağ kurma vesilesi olmaktadır. Din görevlileri de *Mevlid* adı altında dinî sohbet yapma ve bu ailelere ulaşma imkânı bulmaktadır.

Mevlid merasimleri insanların uzaktan yakından toplanmalarına vesile olmaktadır. *Mevlidin* mitolojik anlatımı özellikle eğitimsiz kimseler ve kadınlarda dinî duygulanmaya yol açmaktadır. Dinî hayatın monotonluktan uzaklaşması adına bu önemlidir.

Ölünün arkasından yapılan *Mevlidler* Bursa kültüründe ayrı bir yere sahiptir. Her ne kadar "*ana-babasına bir Mevlid bile okutmadı*" yaftası yeme korkusu varsa da ölüm *Mevlidleri* daha çok "dinî sorumluluk" ekseninde görülüyor.

Genellikle *Mevlid*, eğitim düzeyi düşük, orta yaş üstü (45-50) bireyler ile tasavvuf çevrelerinden uzak, çoğunlukla kadınların rağbet ettiği bir merasim olarak Bursa kültüründe güçlü bir tabana sahiptir.

Dindarlık açısından bakıldığında, katılımcılar yüzde 90 oranlarında formel ibadetlerini yerine getirmekte ve neredeyse tamamı inançlı kimselerdir.

Mevlide katılanların neredeyse tamamı nazara da inanmaktadır. Buna mukabil araştırma alanımız içerisinde nazar boncuğu kullanımı oldukça düşük sayılabilir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadınlar, erkeklere göre daha yüksek oranda nazar boncuğu kullanmaktadır.

Katılımcılarda fala baktırma oranları da oldukça düşüktür. Bu maddede kadınlar daha çok fala baktırmaktadırlar. Dolayısıyla erkeklerin kadınlara göre halk din anlayışından daha uzak olduğu dikkat çekmektedir.

TABLOLAR

Tablo 1 Cinsiyet/ *Mevlide* katılım

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Cevapsız	0 ,0%	0 ,0%	1 1,1%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,6%
Kadın	4 80,0%	30 83,3%	59 64,8%	13 59,1%	3 75,0%	4 50,0%	113 68,1%
Erkek	1 20,0%	6 16,7%	31 34,1%	9 40,9%	1 25,0%	4 50,0%	52 31,3%
	5 100,0%	36 100,0%	91 100,0%	22 100,0%	4 100,0%	8 100,0%	166 100,0%

$P \geq 0,05(,682)$

Tablo 2 Cinsiyet/ *Mevlid* okutmamaktan rahatsızlık duyma

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Cevapsız	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 100,0%	0 ,0%	1 100,0%
Kadın	26 23,0%	41 36,3%	19 16,8%	22 19,5%	5 4,4%	113 100,0%
Erkek	6 11,5%	13 25,0%	19 36,5%	12 23,1%	2 3,8%	52 100,0%
	32 19,3%	54 32,5%	38 22,9%	35 21,1%	7 4,2%	166 100,0%

$P \geq 0,05(,085)$

Tablo 3 Cinsiyet/*Mevliden* manevi haz duyma

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Cevapsız	0 ,0%	1 100,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 100,0%
Kadın	2 1,8%	50 44,2%	49 43,4%	4 3,5%	4 3,5%	4 3,5%	113 100,0%
Erkek	1 1,9%	15 28,8%	21 40,4%	6 11,5%	2 3,8%	7 13,5%	52 100,0%
	3 1,8%	66 39,8%	70 42,2%	10 6,0%	6 3,6%	11 6,6%	166 100,0%

$P \geq 0,05(,234)$

Tablo 4 Cinsiyet/*Mevlid* okuyanın cinsiyeti

	Cevapsız	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Kadın	1 ,9%	37 32,7%	41 36,3%	21 18,6%	9 8,0%	4 3,5%	113 100,0%
Erkek	0 ,0%	29 55,8%	19 36,5%	4 7,7%	0 ,0%	0 ,0%	52 100,0%
	1 ,6%	67 40,4%	60 36,1%	25 15,1%	9 5,4%	4 2,4%	166 100,0%

$P \geq 0,05(,116)$

Tablo 5 Eğitim Durumu/ Mevlide katılma

	Cevapsız	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
	0 ,0%	0 ,0%	1 100,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 100,0%
İlköğretim	4 5,5%	20 27,4%	43 58,9%	4 5,5%	0 ,0%	2 2,7%	73 100,0%
Lise	0 ,0%	6 17,6%	18 52,9%	5 14,7%	3 8,8%	2 5,9%	34 100,0%
Yük.öğrenim	1 1,8%	8 14,3%	29 51,8%	13 23,2%	1 1,8%	4 7,1%	56 100,0%
Okur-yazar değil	0 ,0%	2 100,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	2 100,0%
	5 3,0%	36 21,7%	91 54,8%	22 13,3%	4 2,4%	8 4,8%	166 100,0%

$P \geq 0,05$ (.062)